

"Київська Старина" давала якомога більше репродукцій [9, с.97], проте, багато художніх портретів залишилось поза публікацією. Пояснень, чому так сталося може бути декілька. По-перше, це було пов'язано з фінансовими обмеженнями часопису і навіть залучені кошти В.В.Тарновського не дозволили втілити у повному обсязі задум. Крім того, можливо О.Лазаревський розраховував на те, що він зможе опублікувати більше портретів у своїх окремих виданнях – "Люди Старой Малороссии" та "Описание Старой Малороссии", що теж виявилось неможливим через брак коштів. Правда, деякі з жіночих портретів, що зберігались у "запасниках" О.Лазаревського все ж таки вдалось надрукувати у окремо виданому у Києві у 1884 р. "Сулимивському Архиві". Це були портрети Параскеви Василівни Сулимини (- 1766) в українському вбранні XVIII ст., Марії Павлівни Скороупівни-Сулимини (- 1783), вдягненої вже у європейський костюм з фіжмами та з високою зачіскою "a la Valois" та Параскеви Якимівни Сулими-Войцеховичової у сукні часів "empire". Особливо звертає на себе увагу те, що з портрету П.В.Сулимини було зроблено за проханням О.Лазаревського дві фотографії, першу – до реставрації портрету і другу – після неї. Як зауважує К.Лазаревська, після реставрації портрету вираз обличчя жінки змінився. На першому варіанті фотографії жіноче обличчя виглядало більш суворим. Реставратор же надав виразу обличчя дещо помітну усмішку [9, с.96]. Отже, істориків слід зважати і на подібні особливості портретного жанру як різновиду зображальних джерел, аби визначитись, який з портретів достовірніше відображає внутрішній світ жінки.

Оскільки відбір портретів, і особливо жіночих, для публікації був жорстким, то особливо бралось до уваги, наскільки значущою для історії була постать жінки, зображеної на портреті. Так, з художньої точки зору, обидва жіночі портрети – Євдокії Жоравко і Феодосії Палій були шедеврами портретного мистецтва, проте надрукованим у часописі виявився лише один з них. О.Лазаревський дуже високо оцінив портрет Є.Жоравко і стосовно того, що його треба рятувати історик писав до графа Г.О.Милорадовича ще у 1883 р., хоча лише через п'ятнадцять років цей портрет потрапив до Архівної чернігівської комісії. Портрет дружини народного героя Семена Палія був відображенням героїчного образу української жінки, що одночасно уособлювала му-

жній образ фастівської полковниці і доброї щирої бабусі – жіночих рис, які культивувались в історичній фемінології доби національного відродження.

Джерелознавча критика жіночих портретів та їх використання у дослідженнях мають свою специфіку, яка зумовлена двомірністю інформації, типовою для зображальних джерел. Зовнішність людини, деталі костюму, зачіска, символи на портреті надають об'єктивну інформацію про вигляд портретованої особи, тенденції у моді, смаки та уподобання особи. Внутрішній світ портретного зображення, що є не менш важливим для історика, залишається поза об'єктивними вимірами і дослідник може інтерпретувати його, виходячи з власних світоглядних позицій. Коментарі до жіночих портретів, зроблені авторами "Київської старини", підтверджують можливість ситуативної інтерпретації портретних зображень в залежності від викликів, що з'являлись в епоху національного відродження, проте це не зменшує їхньої джерельної значущості, а потребує додаткової критики.

1. Грушевський М. В двадцять п'яти роковини смерті Ол.М.Лазаревського// Україна. – 1927.- Кн.4. 2. Жена Гонты // КС. – 1883. – Т.7. – № 9/10; Острожская София // – КС. – 1883. – Т.7. – №12; Анна Ярославна// КС.-1884. – Т.9. – №7; Раина Могилянка, княгиня Вишневецкая. – 1887. – Т.19. – № 11; Жена Палея // КС. – 1894. – Т.45. – № 4; Полуботок (рожд. Леонтович) Настасья Степановна (1732-1802) // КС. – 1898. – Т.61. – № 6. 3. Жена Гонты // КС.- 1883. –Т.7. – № 9/10. 4. Жена Палея // КС. – 1894. – Т.45.- № 4. 5. Жолтовский П.М. Украинский живопис XVII –XVIII ст. –К., 1978. 6. Иконников В.С. Русская женщина накануне реформы Петра Великого и после нее. Сравнительно-исторический очерк. – Киев, 1874. 7. Калакура Я.С.Українська історіографія: курс лекцій. –К., 2004. 8. Колесник І.І. Українська історіографія (XVIII- початок XX ст.). – К., 2000. 9. Лазаревська К.О. М.Лазаревський і старе українське мистецтво // Україна. – 1927.- Кн.4. 10. Лазаревский А. Старинные малороссийские портреты // КС. – 1882. – №5. 11. Левицкий О. Анна-Алоиза, княжна Острожская // КС. – 1883. –Т.7. – № 11. 12. Острожская София // – КС. – 1883. – Т.7. – №12. 13. Павленко С.Ф. Зображальні джерела // Історичне джерелознавство: Підручник / Я.С.Калакура, І.Н.Войцехівська, С.Ф.Павленко та ін. – К., 2002. 14. Палієнко М. "Київська Старина" у громадському та науковому житті України (кінець XIX – початок XX ст.). – К., 2005. 15. Палієнко М. "Київська старина". Хронологічний показник змісту журналу. 1882-1906. – К., 2005. 16. Лахльовська О. Категорія "инога" в месіанській парадигмі польської, української і російської культур // Інтернетсайт: www.utoronto.ca. 17. Полуботок (рожд. Леонтович) Настасья Степановна (1732-1802) // КС. – 1898. – Т.61. – № 6. 18. Раина Могилянка, княгиня Вишневецкая. – 1887. – Т.19. – № 11. 19. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI – XVII ст. – Київ, 2002.

Надійшла до редколегії 12.10.08

В. Василенко, асп.

ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЇН СНД В ЮНЕСКО ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

На основі аналізу Конвенцій ЮНЕСКО та матеріалів її конференцій досліджено діяльність СНД в збереженні культурної спадщини

Analyzing the conventions UNESCO and materials of its conferences, the author studies the relations between CIS and UNESCO in saving world heritage.

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) є важливою складовою сучасних міжнародних відносин. Вона була створена 16 листопада 1945 р. (4 листопада 1946 р. – ратифікований Статут) з метою збереження миру у світі шляхом поширення культурних, наукових, освітніх зв'язків між країнами. Початок 1990-х років є новим етапом в розвитку міжнародних відносин для країн пострадянського простору. На наш погляд, діяльність СНД в ЮНЕСКО є одним з важливих питань сучасності, адже країнам, які не так давно стали незалежними, необхідно співпрацювати в галузі освіти, науки і культури, поширюючи тим самим свої міжнародні зв'язки. Взагалі, проблема діяльності ЮНЕСКО знаходиться в колі інтересів таких

дослідників, як О. Костенко [7], О. Дем'янюк [3]. О. Костенко достатньо обґрунтовано дослідила взаємовідносини України з ЮНЕСКО в 80 – початок 90-х років ХХ ст. Проте в своїх працях вона обмежилася лише діяльністю України в ЮНЕСКО, не торкаючись інших держав СНД; до того ж хронологічно в своєму дослідженні вона зупинилася на початку 90-х рр. ХХ ст. Також відносинам саме України з ЮНЕСКО присвячена стаття виконуючого обов'язки Постійного представника України при ЮНЕСКО О. Дем'янюка. Низка праць І. Мартиненка, О. Мельничука, Т. Каткової, В. Акуленка з даної проблеми присвячена дослідженню питань міжнародно-правової охорони культурної спадщини. Проте специфікою даних праць є те, що вони написані профе-

сійними юристами і, відповідно, в їх дослідженнях історичний аспект превалювати не може. Авторка пропонованої статті вважає за необхідне зробити спробу висвітлити низку малодосліджених аспектів діяльності СНД в ЮНЕСКО в сфері охорони культурної спадщини та дати оцінку цієї діяльності СНД в ЮНЕСКО в галузі культури з точки зору історичної науки, оскільки саме ці параметри практично не відбиті в науковій літературі. До них є всі підстави віднести головні напрямки роботи державучасниць СНД в культурній діяльності ЮНЕСКО; діяльність конференцій країн пострадянського простору щодо впровадження конвенцій ЮНЕСКО в національне законодавство; перспективи та напрями подальшої співпраці між ЮНЕСКО та державами СНД в галузі культури.

Перш за все потрібно зазначити, що, взагалі, діяльність ЮНЕСКО щодо збереження світової спадщини базується на наступних конвенціях: Конвенція 1954 р. "Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту"; Конвенція 1970 р. "Про засоби, направлені на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу і передачі права власності на культурні цінності"; Конвенція 1972 р. "Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини"; Конвенція 2001 р. "Про охорону підводної культурної спадщини".

Однак в цьому плані необхідно звернути увагу на те, що самі терміни "культурні цінності" та "культурна спадщина" дещо відрізняються в документах країн СНД від тих, що визначені ЮНЕСКО. В Конвенції 1972 р. під визначенням "культурна спадщина" мається на увазі:

"пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури і живопису, елементи або структури археологічного характеру, написи, печери і групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних побудов, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких являється видатною універсальною цінністю з точки зору історії, мистецтва чи науки;

визначні місця: твори людини або спільні творіння людини і природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології" [5].

Що ж до країн-учасниць СНД, то вони по різному визначають поняття "культурні цінності" та "культурна спадщина" в своїх національних законодавствах. Зокрема, Азербайджан – "пам'ятки історії і культури"; Вірменія – "пам'ятки історії і культури", "культурні цінності"; Білорусія – "історико-культурна спадщина", "історико-культурні цінності"; Казахстан – "пам'ятки історії і культури"; Киргизстан – "об'єкти історико-культурної спадщини"; Молдова – "пам'ятки"; Росія – "об'єкти культурної спадщини", "культурні цінності"; Таджикистан – "об'єкти історико-культурної спадщини"; Узбекистан – "об'єкти культурної спадщини", "культурні цінності"; Україна – "об'єкти культурної спадщини", "культурні цінності". [10, С. 194]. Як бачимо, в країнах пострадянського простору терміни "культурні цінності", "культурна спадщина" по різному представлені в документах, але суть залишається практично однаковою. На нашу думку, це є важливим, адже країни СНД намагаються реалізовувати положення конвенцій ЮНЕСКО в своє національне законодавство та відповідати рівню вимог цієї міжнародної організації.

Слід зазначити, у кінці 1990-х років був проведений аналіз складу Списку, який показав, що співвідношення природних та культурних ділянок всесвітньої спадщини складає 1:3. Цей аналіз також виявив, що приблизно половина ділянок культурної спадщини знаходиться у європейських країнах. Також нерівномірно представлені різні типи культурної спадщини: приблизно по 30 % – археологічні та історичні місця, та біля 20 % – релігійні

пам'ятки християнства [4, с. 99 – 100]. Згідно цього, можна зробити висновки, що європейські держави більш активно вирішують питання включення пам'яток своєї країни до Списку всесвітньої спадщини, на відміну від азіатських, а до останніх ми відносимо частину держав СНД: Узбекистан, Туркменістан, Таджикистан, Киргизстан, Казахстан. Але ці країни всерівно намагаються співпрацювати з ЮНЕСКО в галузі культури, зокрема, можна навести такі факти, що в останніх 22-х об'єктах, що були внесені до Списку всесвітньої спадщини, є культурний пейзаж наскальних малюнків Гобустана (Азербайджан) та Парфянські фортеці Ніси (Туркменістан).

Україна теж приймає активну участь у співпраці з ЮНЕСКО в сфері культури. В Список всесвітньої спадщини включено архітектурний комплекс "Софія Київська", Києво-Печерська Лавра, історичний центр м. Львова. На нашу думку, брак коштів на охорону і збереження пам'яток призводить до того, що Україна ще помітно відстає від провідних європейських країн у справі номінування об'єктів до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО Україна. Доречі, номінування національних об'єктів в Список всесвітньої спадщини є важливим питанням. Країна сама повинна намагатися довести, що її пам'ятку варто взяти під охорону. Зокрема білоруський дослідник І. Е. Мартиненко зазначає, що держава підписує Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, приймаючи на себе обов'язки зберігати цю спадщину; держава – сторона Конвенції готує попередній список об'єктів культурної (і природної) спадщини, що розташовані на її території і мають видатну універсальну цінність; держава – сторона Конвенції вибирає об'єкти з попереднього списку для внесення в Список всесвітньої спадщини. Заповнену форму для включення об'єктів відсилають в Центр всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [8, с. 389 – 390]. Дослідник виокремив ці етапи, спираючись на Конвенцію "Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини". На наш погляд, кожна країна, яка є членом ЮНЕСКО, повинна бути зацікавленою в справі номінування своїх культурних пам'яток.

Країни мають постійно звітувати про стан пам'яток та заходи щодо їхнього збереження. В разі невиконання країною своїх зобов'язань, записаних у Конвенції, їй загрожує вилучення її пам'яток зі Списку світової спадщини. Зокрема, в Україні постала загроза можливості виключення Києво-Печерської Лаври зі Списку через невирішеність питання про зруйнування частини архітектурного комплексу – ворота і огороження на в'їзді в нижні печери. Про загрозу ушкодження чи загибелі пам'ятки Комітет світової спадщини інформують окремі особи, неурядові організації, окремі групи населення [13, с. 32]. Якщо ця інформація підтверджується, то об'єкт заноситься до Списку загроженої світової спадщини.

Важливою стороною діяльності ЮНЕСКО в цьому напрямку є фінансування та підтримка різних проектів та пам'яток культури. Фонд світової спадщини складається з обов'язкових внесків країн-членів Конвенції, а також з добровільних пожертв. Щорічний бюджет Фонду становить 3 мільйона доларів. Це надзвичайно скромна сума. В 1993 році був заснований проект "Ермітаж-ЮНЕСКО" – різностороння спільна програма Державного Ермітажу (Санкт-Петербург) з ЮНЕСКО. Крім того, в тісному співробітництві з музеєм проект "Ермітаж-ЮНЕСКО" брав участь в реалізації декількох реставраційних проектів: завдяки допомозі уряду Фландрії в 2001 році були відреставровані зали Рубенса і Снейдєрса, включаючи реставрацію старовинних меблів цих залів і установку нового освітлення в них. Проект приймав активну участь в організації нового входу в музей з Двірцевої площі через Великий Двір Зимового палацу [2, с. 24]. Це – один з пер-

ших успішних проектів співробітництва країни СНД та ЮНЕСКО. На нашу думку, цей проект був успішно реалізований, так як поставлені завдання виконані на високому рівні і взято курс на продовження співпраці між ЮНЕСКО та представниками бюро ЮНЕСКО в Москві в сфері реставрації та відновлення культурних пам'яток. Тому є всі підстави вважати, що даний проект є показовим прикладом для інших країн СНД, адже державам пострадянського простору необхідно створювати такі проекти з метою підтримки з боку ЮНЕСКО щодо збереження культурної спадщини своєї країни.

Варто зазначити, що практично відразу після створення СНД країни-учасниці взяли курс на активну співпрацю з ЮНЕСКО в сфері культури. 14 лютого 1992 року в Мінську був підписаний Договір про повернення культурних та історичних цінностей державам їхнього походження. В ст. 5 Документу зазначається: "Держави-учасниці будуть забезпечувати належне збереження на їхній території культурної спадщини національних меншин і народів інших держав-учасників Співдружності, включаючи історичні, релігійні і культурні пам'ятки в тому вигляді, в якому вони існують сьогодні" [12, с. 320].

Це був тільки початок взаємовідносин СНД і ЮНЕСКО в сфері культури. 14 – 15 жовтня 2004 року в Таврійському палаці в Санкт-Петербурзі відбулася Регіональна конференція, присвячена 50-літтю Гаазької конвенції 1954 р. про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. Варто нагадати, що дана конвенція була першим документом ЮНЕСКО по збереженню культурної спадщини. В ст. 3 "Охорона культурних цінностей" говориться: "Високі Договірні сторони зобов'язуються підготувати ще в мирний час охорону культурних цінностей, розташованих на їх власній території, від можливих наслідків збройного конфлікту, вживаючи заходи, які вважають необхідними" [6, с.270]. Окрім того, учасники конвенції зобов'язані поважати культурні цінності, що розташовані на території інших Договірних сторін.

Дана конференція була організована Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД і Міжнародним комітетом Червоного Хреста за участі ЮНЕСКО і при підтримці Державного Ермітажу. Для участі в конференції зіб-ралися представники урядів, парламентарі, академіки, спеціалісти по захисту культурних цінностей з Азербайджану, Вірменії, Білорусії, Киргизстану, Молдови, Росії, Таджикистану і України. Учасники форуму обговорили засоби по імплементації в національні законодавства положень Гаазької конвенції 1954 р.

В результаті конференції була прийнята Резолюція, де зазначалося: закликати держави-учасниці СНД, які ще не є учасниками Гаазької конвенції 1954 р. приєднатися до документів, до інших договорів ЮНЕСКО, зокрема до Кон-венції 1970 р. про заходи, направлені на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу і передачі права власності на культурні цінності; рекомендувати держава-учасницям СНД прийняті необхідні додаткові заходи для ефективної реалізації на національному рівні положень Гаазької конвенції 1954 р.; рекомендувати створення або укріплення національних консультативних комісій з охорони культурних цінностей; запропонувати національним комісіям по імплементації норм МГП (Міжнародного гуманітарного права) приділити увагу діяльності, направленої на захист культурних цінностей; запропонувати представникам державних структур і експертам продовжувати обмінюватися досвідом в сфері захисту культурних цінностей. На нашу думку, дані конференція і документ мають величезне значення для розвитку взаємовідносин між країнами СНД та ЮНЕСКО в сфері збереження культурної спадщини, так як був зроблений значний крок вперед

щодо підписання Гаазької конвенції 1954 р. країнами пострадянського простору, які ще не були її учасниками.

Як бачимо, країни СНД намагаються тісно співпрацювати з ЮНЕСКО в сфері культури. 26 – 28 квітня 2007 року в Мінську була проведена міжнародна конференція – "Конвенції ЮНЕСКО в галузі охорони культурної спадщини і національне законодавство держав-учасниць СНД". Мета даного форуму – імплементація основних положень кон-венцій ЮНЕСКО по збереженню культурної спадщини в національне законодавство країн пострадянського простору. Варто привести слова програмного спеціаліста з культури в Бюро ЮНЕСКО в Москві Любави Морева з приводу про-ведення конференції: "Наша конференція, яка присвячена конвенціям ЮНЕСКО в сфері охорони культурної спадщини і питанням гармонізації національних законодавств держав-учасниць СНД з урахуванням нормативних документів ЮНЕСКО, має особливе значення, так як ратифікація державами міжнародних конвенцій ЮНЕСКО в сфері охорони культурної спадщини є першим кроком в справі покращення охорони культурної спадщини. Але, другий – це більш важливий крок – це добросовісне і послідовне здійснення цих конвенцій на національному рівні" [10, с.41]. Завдання конференції – підготовка відповідних рекомендацій для подання на розгляд Ради з культурного співробітництва держав-учасниць СНД.

Конференція була проведена Національною комісією Республіки Білорусь в справах ЮНЕСКО, Міністерством культури Республіки Білорусь, Білоруським державним інститутом проблем культури за участю і фінансової підтримці Бюро ЮНЕСКО в Москві по Азербайджану, Вірменії, Білорусії, Республіки Молдови і Російській Федерації.

Під час конференції був прийнятий Підсумковий документ, що включає Пропозиції по вдосконаленню модельного законодавства СНД про охорону культурної спадщини. Авторка вважає, що пропозиції країн пострадянського простору в даному документі є надзвичайно суттєвими для розвитку модельного законодавства та реалізації положень конвенцій ЮНЕСКО. Дана конференція мала важливе значення для встановлення відповідності між конвенціями ЮНЕСКО щодо збереження культурної спадщини та національними законодавствами країн пострадянського простору, для подальшої ратифікації державами СНД конвенцій ЮНЕСКО, тобто для розвитку взаємовідносин між країнами СНД та ЮНЕСКО в сфері збереження культурної спадщини.

Країни СНД зробили вагомий внесок в розвиток модельних законів, таких як "Про об'єкти культурної спадщини", "Про охорону археологічної спадщини", "Про туристичну діяльність", "Про культуру", "Про музейний фонд і музеї".

Міжпарламентська Асамблея СНД 13 червня 2000 року прийняла модельний закон "Про об'єкти культурної спадщини". Закон регулює відносини в сфері збереження, використання і популяризації державної охорони об'єктів культурної спадщини, направлений на реалізацію конституційного права кожного на доступ до культурних цінностей і конституційних обов'язків кожного піклуватися про збереження історичної і культурної спадщини, на реалізацію права народу на забезпечення, захист, відновлення історико-культурного середовища. Але зараз потрібний перегляд цього Закону.

В 2001 році ЮНЕСКО прийняла Конвенцію "Про охорону підводної культурної спадщини". Слід наголосити, що документ є важливим кроком для збереження культурної спадщини. Підводна культурна спадщина означає всі сліди людського існування, що мають культурний, історичний або археологічний характер, які час-

тково або повністю, періодично або постійно знаходяться під водою на протязі не менше 100 років, такі як: 1) об'єкти, споруди, артефакти і людські залишки разом з їхніми археологічним і природним оточенням; 2) судна, літаючі апарати, інші транспортні засоби або будь-які частини, їхній вантаж або інше начиння, разом з їхнім археологічним і природним оточенням;

3) предмети доісторичного періоду [14].

Багато країн СНД не є учасниками даної Конвенції. Більше того, внутрішнє законодавство цих держав фактично не регулює відносини, що зв'язані з охороною підводної археологічної спадщини. Ця прогалина повинна бути заповнена. При цьому орієнтиром може стати Модельний закон "Про об'єкти культурної спадщини", основні положення якого враховані, наприклад, російськими і українськими законодавцями при прийнятті своїх національних законів [9, с. 61]. На нашу думку, країни-учасниці СНД мають поставити собі одне з головних завдань – ратифікувати цей документ. Адже ця Конвенція – одна з складових культурної діяльності ЮНЕСКО. Державам Співдружності необхідно активно співпрацювати з Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури. Адже, як зазначає виконуючий обов'язки постійного представника України при ЮНЕСКО О. Дем'янюк: "Співробітництво країн-членів з ЮНЕСКО має бути "магістраллю з двохстороннім рухом", інтенсивність якого визначається взаємними інтересами" [3, с. 75]. Є всі підстави погодитися, що тільки при взаємодіючих, коли обидві сторони (країни СНД та ЮНЕСКО) будуть зацікавлені в співпраці, можна побачити бажані результати.

Діяльність країн СНД в ЮНЕСКО в збереженні культурної спадщини є важливою проблемою сучасності. Країни пострадянського простору є учасниками багатьох конвенцій ЮНЕСКО в галузі культури (Конвенція 1954 р. "Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту"; Конвенція 1970 р. "Про засоби, направлені на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу і передачі права власності на культурні цінності"; Конвенція 1972 р. "Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини"). Країни СНД проводять конференції щодо вирішення питання охорони культурної спадщини

(Конференція в Санкт-Петербурзі, присвячена 50-літтю Гаазької конвенції 1954 р., Конференція в Мінську щодо конвенцій ЮНЕСКО в сфері культури і національного законодавства країн СНД). Нажаль, існує багато проблем в збереженні культурної спадщини країн пострадянського простору: руйнування пам'ят-ків відбувається швидше, ніж їхня реставрація, брак коштів, недостатня увага з боку урядів країн. Було б доцільно організувати в державах-учасниках СНД центри (групи, лабораторії), до функцій яких повинно ввійти забезпечення заходів, пов'язаних з виконанням положень Конвенцій ЮНЕСКО. Спільна діяльність країн пострадянського простору з цього питання допоможе зберегти для майбутніх поколінь безцінні пам'ятки минулого.

1. Акуленко В. Культурні права людини, громадянина і народу // Пам'ятки України: історія та культура. – 2003. – № 3. 2. Бюро ЮНЕСКО в Москві по Азербайджану, Арменії, Білорусі, Грузії, Республіці Молдова і Російській Федерації: Доклад о деятельности 2002 – 2003. – М., 2003. 3. Дем'янюк О. П. Гуманітарними засобами. ЮНЕСКО – магістраль з двостороннім рухом // Політика і час. – 2001. – № 11. 4. Каткова Т. Г. Діяльність ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини: правові аспекти. – Х., 2007. 5. Конвенція об охорані всесвітнього культурного і природного насліддя // www.unesco.ru/docs/convention – Бюро ЮНЕСКО в Москві. 6. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту // Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док. – К., 2002. 7. Костенко О. ЮНЕСКО: захист культури – захист гуманізму // Дніпро – 1994. – № 1. 8. Мартыненко И. Э. Конвенции ЮНЕСКО по защите культурного наследия: проблемы реализации в национальном законодательстве // Университетські наукові записки. – 2007. – № 2. 9. Мартыненко И. Э. Международно-правовая охрана подводного культурного наследия // Международное публичное и частное право. – 2003 – № 3. 10. Материали Международной конференции "Конвенции ЮНЕСКО в области охраны культурного наследия и национальное законодательство государств-участников СНГ": (Минск, 26 – 28 апреля 2007г.) / Институт государства и права Национальной академии наук Беларуси. – Минск, 2007. 11. Мельничук О. І. Міжнародно-правові засади формування Списку всесвітньої культурної та природної спадщини // Университетські наукові записки. – 2005. – № 4. 12. Соглашение о возвращении культурных и исторических ценностей государствам их происхождения // Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док. – К., 2002. 13. Що таке світова спадщина // Кур'єр ЮНЕСКО. – К., 1997. – № 11. 14. Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage // <http://unesdoc.unesco.org> – Офіційний сайт ЮНЕСКО.

Надійшла до редколегії 12.10.08

А. Зубко, канд. іст. наук

КИЇВСЬКА РУСЬ І СХІД: АРАБСЬКІ ДІРХЕМИ У МОНЕТНОМУ ОБІГУ ІХ – ХІІІ СТ.

В статті досліджена участь монет Арабського халіфату в грошовому обігу Київської Русі ІХ – ХІІІ ст., проаналізований склад скарбів давніх арабських монет, розглянуті відомості писемних джерел про торгівлю Київської Русі і Арабського халіфату, а також військові походи русів на Схід, визначені напрями торгових шляхів і регіони Арабського халіфату, звідки монети потрапляли на Русь.

The article studies presence of coins of Arabian Caliphate in monetary circulation of Kiev Russ in 9th – 13th centuries, analyses treasure troves with ancient Arab coins, examines written sources data on the trade between Kiev Russ and Arabian Caliphate as well as Russ military expeditions to the East, defines trade routes and regions of Arabian Caliphate from which the coins came to Russ.

Процес державотворення, який тривав протягом I тисячоліття н.е. на терені сучасної України, призвів до виникнення в ІХ-Х ст. великої централізованої держави – Київської Русі. Наслідком цього процесу стало поступове утворення єдиної грошової системи на всій території давньоруської держави.

Обігу металеві монети на терені Київської Русі перешкоджала та обставина, що величезні області давнього розселення східнослов'янських племен не мали покладів більшості видів металічної сировини. Видобуток і обробка місцевої сировини охоплювали передовсім потреби в залізі. Поклади заліза у вигляді болотних руд розповсюджені на терені України в багатьох місцях.

Інші, насамперед благородні метали, були предметом імпорту. Вперше подібний ввіз металу відбувся у перші століття н.е., під час взаємодії слов'янських державних утворень з Римською імперією. В ІІ-ІІІ ст. н.е. срібні римські монети потрапили на терен сучасної України. Потім вони відклалися у сотнях скарбів і безлічі монетних знахідок. Ще протягом чотирьох століть ремісники переробляли на прикраси той величезний завіз римських монет, котрий був зроблений всього за два сторіччя.

Припинення наприкінці ІІІ ст. завозу римського срібла позбавило давніх слов'ян можливості поповнювати запаси цього металу. Тільки через п'ять сторіч, наприкінці VІІІ ст. з'явилось нове джерело, звідки можна було отримувати срібну монету. Цим джерелом була торгів-